گەڕان بە دوای سەنگەرێکی نوێی سیاسییدا-5- هادی حەمە رەشید – کامیار سابیر

بەشی- پێنجەم-

ئەم زنجیرە وتارەمان کە دەستپێکرد، چوار بەشی پێشوو، بۆ خاڵخستنە سەر وشەکانی ئەم بەشانەی دواوە بوو. لە درێژەی ئەم وتارەدا(گوتارێکی سیاسیی جودا، پێویستییەکی هەنووکەییە، نەخشەرێگەیەکی بەدیل، بۆ فەشەلی حیکایەتەکانی کوردایەتیی) دێینە سەر ناو□□کی باسەکە لە جەوهەر و عەمەلییبوونەوەی سیاسەت لە کوردستانی عێراقدا، رۆڵی سیاسییەکان و رۆڵی گوتارێکی نیشتمانیی، عەقڵانیی و واقیعیی کە دوور بێت لە خورافییاتی سیاسیی و ئەدەبییاتی شیعر و خۆڕنینەوەی پەخشان و چیرۆک، یان لە خۆبەنەفرەتکردن، لە پاڵ بەنەفرەتکردنی سیاسەت و هەموو شتێکی سیاسیی کە بەهاکانی مرۆڤ و ژیانی پێوە بەندە. بۆ ئەوەی باسەکە زیاتر روون بکەینەوە، بە قەولی عەرەبی عێراقیی کە چەمکی فەضائیی بۆ بندیوار بەکارئەهێنن، ئێمەیش بۆ ئەوەی سیاسەتی فەضائیی نەکەین، لە کاتێکدا سیاسەت بە سیاسییەکان ئەکرێ، ئەوە زۆر گرنگە ناوی هەموو ئەو کاراکتەرانە بهێنرێن کە لە ئێستادا، بانگەشەی ئۆپۆزیسیۆن ئەکەن و هەموو ئەوانەی کە لە رابردوویشدا، هەمان بانگەوازیان کردووە.

لە چەند رۆژی رابردوودا، یۆبیلی ئاڵتوونیی س□د ساڵەی دروستبوونی عێراق، تێپەڕی . بۆ تێگەیشتن لەم چەرخەی عێراقی تێدا دروستکراوە، پێویستمان بە فیکرێکی سیاسیی نیشتمانییانە، هەیە. راستە دەیان و بگر□ س□دان کتێبی سیاسیی، فیکریی ومێژوویی لە چەشنی فاضیڵ نوعمە(بە تایبەت کتێبی الملک فیصل الاول والانکلیز و الاستقلال) و توێژینەوە مێژوویی و ک□م□ایەتییەکانی عێراق لە لایەن حەنا بەطاطو و کەمال مەظهەر…تاد، گرنگییان هەیە بۆ فراوانبوونی رۆشنبیریی سیاسیی و مێژوویی، بەڵام تەجروبە و واقیعی سیاسیی ئەم ١٠٠ ساڵە، بە هەندێ زانیاریی سەرەتاییشەوە، جەوهەری کێشە سیاسییەکانی کورد و کێشەی عێراقمان بۆ بەیان ئەکات، ئەگەر بتوانین تەجاوزی عوقدە ئایدیۆلۆژیی، طائیفیی و نەژادییەکانی ناو تاکەکانی عێراق(بە خەڵکی کوردستانیشەوە) بکەین.

یەکێک لە خورافە سیاسییەکان و ریتۆریکە شیعرییەکانی کوردایەتیی ئەوەیە کە عێراق ناسنامەی نییە، خەڵکەکەی ئینتیمایان بۆی نییە، وڵاتێکی فاشیلە، چارەسەر هەر کەرتوپەرتبوونی ئەم وڵاتە وێرانەیە، بەڵکو کورد بحەسێتەوە و بەرەو کەناری ئارامیی و سەربەخۆیی هەنگاو بنێت! بەشێک لەم دەردەییە شاعیرییانە لە لایەن ئەو نوخبە و سیاسیی و حیزبیانە دنە ئەدرێن کە خۆیان بە نەیاری حیزبی دەسەڵاتداری هەرێم(پارتیی) ئەزانن کە خۆبەخۆ چەند دژی پارتیی و ماڵباتی بارزانییش بن، راستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ، ئاشکردنە لەو ئاشی کوردایەتییەی ئەوان کە ئێستا بوونە بە خاوەنی صەدان میلیارد دۆلار و خەڵکی کوردستانیش لە مێژووی دروستبوونی عێراقەوە، تا ئەم ساتەیش(جگە لە گرانیی گەورە)، لە باری سیاسیی و ئابوورییەوە، ئەوەندە زەلیل و بێ ئیرادە نەکراون لە لایەن هیچ دەسەڵاتێکی عوثمانییەکان(پێش دروستبوونی عێراق) و لە لایەن هیچ حاکمێکی عوروبیی و عێراقییەوە؟ هاوکات، سەرەڕای ئەوەی عێراقیش وەکو هەرێم، گەندەڵیی دایزڕاندووە، مافیا و چەتەگەریی لەوێش زۆرن، بەڵام لای کەم سیادەی هەیە، دەوڵەتێک بە دەستور و قانونی نێودەوڵەتیی هەیە، مافە سیاسییەکانی کوردی لە ٢٠٠٣ ەوە تێدا جێکەوت کراوە، چارەسەر ئەوەیە هەر لە عێراقدا سیاسەت بکەین و خۆمان بە عێراقیی بزانین و لە تەخویینی کوردایەتییە تیجاڕییە چەتەگەرییەکەی هەرێم و ئەو نوخبانەی بە خۆڕایی خزمەتی ئەم موستەعمەرە تورکییە ئەکەن، نەترسین.

واقیعی مێژوویی و سیاسیی ئەوەمان پێ ئەڵێت، هەرچەن ناوی عێراق ئەهێنرێت؟ بە بیلادی رافیدەین ناوی ئەبەیت، یان بە میزۆپۆتامیا، یاخود بە ویلایەتەکانی بەصرە و بەغداد و موصڵی سەر بە عوثمانییەکان، وێڕای ئەوەی بە چەندیین هەزار ساڵە، مێژوو پێمان ئەڵێت لانکەی شارستانیی بووە، بەڵام عێراق بەم جیۆگرافیا سیاسییەی ئێستایەوە لە ١٩٢١ەوە، مەلیکێکیان لەدەرەوەی عێراقەوە بۆ هێناوە و چەند ساڵ پێشتریش، ئینگلیز داگییری کردووە و عوثمانییەکانی وەدەرناوە. باووباپیرانی ئێمەی کوردیش لە کوردستانی عێراقدا، نە ئیرادەیان یەک بووە، نە توانای ئەوەشیان هەبووە کە ڕێگریی لە پرۆژەی ئینگلیزی ئەو سەردەمە بکەن کە چۆن لەگەڵ فڕانسییەکاندا، ناوچەکەیان لە نێوان هەژموونی خۆیاندا دابەشکرد. ئەم دۆخی دروستکردنی دەوڵەتە نەتەوەییانە لە زۆربەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و ئەفریقا و ئەمەریکای باشوور، لەم دوو صەد ساڵەی دواییدا، بە شێوازی جودا جودا، دووبارە بوونەتەوە. هەموو وڵاتەکانی دەوروبەری عێراقیش، یان کلکوگوێی سیاسیی و جیۆگرافییان کراوە(لە چەشنی

ئێران و تورکیای دروستکراو لەسەر لاشەی خەلافەتی پانوپۆڕی عوثمانیی) یاخود وەکو عێراق، دروستکراون لە چێشنی سوریا، ئوردن، کوەیت و تەنانەت سعودییەی عەرەبییش(بە میکانیزمی جیاوازتر) .

لە دەنگدان بە ئەم عێراقە و بە پادشاییبوونەکەی، بە تەنیا و تەنیا کوردی ناوچەکانی سلێمانیی و کەرکوک رەتیانکردەوە، کوردی ناوچەکانی هەولێر و بادینان، بە مەرجەوە، دەنگیان پێیدا، تەواوی شارەکانی عێراق، جگە لە (ناوچەکانی کەربەلا و دیالە کە بە بە مەرج دەنگیان دا)، بە مەرجەوە دەنگیان دا. مەرجەکان، بریتیبوون لەوەی عێراق سەربەخۆیی خۆی بەدەستبهێنێت و لە ژێر هەژموونی بریتانیا بێتە دەرەوە، یان داواکاریی ناوچەیی و عەشایەریی و خزمەتگوزاریی بوون. تەنیا ویلایەتی بەصرە(بە تەحدید شاری بەصرە) داواکاریی سیاسیان هەبوو کە بەصرە و عێراق، وەکو دوو وڵاتی هاوشان بن و یەک مەلیکیان هەبێت.
ئایا کوردانی سلێمانیی و کەرکوکی ئەوکات، مەبەستیان سەربەخۆیی کوردستان بووە؟ سەربەخۆ لە کێ و بۆ کێ؟ واقیعی سیاسیی و مێژووی تاڵی ئەو سەردەمە پێمان ئەڵێت کە شێخ مەحمود وەکو داینەمۆی ئەو تەمەڕودە، وەلائی سیاسیی هەبووە بە عوثمانییەکان و پۆست عوثمانییەکان و تەنانەت بە کەمال ئەتاتورکیش کە وەکو سیلەی رەحم پێوەندییان بە وڵاتی دایکەوە(تورکیای پاشماوەی عوثمانییەکان) هەبووە، لە دوور و نزیکەوە، پێوەندیی بە کێشەی سیاسیی کوردەوە نەبووە، بگرە وەکو ریفراندەمەکەی ٢٠١٧، کێشەی سیاسیی کورد لە سەردەمی شێخ مەحموددا، وێڕای ئەوەی زۆر ناوچەیی بووە، بگرە بازرگانییشی پێوە کراوە. بە داخێکی گرانەوە تا ئێستایش ئەو هەڵگەڕانەوە و تەقوتەقە بە خەباتێکی شۆڕشگێڕانە دژی ئینگلیز لە قەڵەم ئەدرێ کە لە واقیعدا، رێک وەکو پرۆکسیی تورکیای مودێرن، هەڵسوڕێنراوە.

لە شێخ مەحمودەوە، بە کۆمەڵەی دارکەران و کۆمەڵەی برایەتیی، تا دروستبوونی حیزبی هیوا لەو دوو کۆمەڵەیە لە ١٩٣٩ لە بەغداد دامەزرا، دواتر لە هەڵوەشاندنەوەی "هیوا" دا دوو گرووپی شۆڕش و رزگاریی وەکو باڵی چەپ و راست دروستبوون، شۆڕش، چوونە ناو حیزبی شیوعیی عێراقەوە و رزگاریش لە دروستبوونی پارتییدا رۆڵیان هەبوو. لە ٧٥ ساڵی رابردووی پدک-عێراقدا، دەیان جیابوونەوە بە ناوی رەخنەگرتن لە ماڵی بارزانیی و تاکڕەویی بارزانیی، دروست بووە، لە هەموو ئەو جیابوونەوەنەدا کە زۆربەی هەرە زۆریان، فیکریی و سیاسیی نەبوونە و زیاتر رەد فیعلی شەخصیی و بەشبەشێنەی

دەسەڵات بووە، ئەگەر بە ڕەهایی بگوترێ، تەواوی جیابوونەوەکان لە کوردستانی عێراقدا، ئێستا هەموویان گەڕاونەتەوە سەر ڕێبازەکەی بارزانیی و پارتیی بە حیزبەکەی جەلال تاڵەبانیی و برایم ئەحمەد و نەوشیروانیشەوە.

بۆچی ئەم هەموو فەشەلە سیاسییەی حیزبی کوردیی لەسەر یەک خەرمان بوونە و لە ماوەی ٧٥ ساڵەی ڕابردوودا، لە ناو هەموو نەتەوەییەکانی کورددا، تەنانەت لە ناو چەپ و ئیسلامییەکانیشدا، فیگەرێکی سیاسیی خاوەن فیکر پەیدا نەبوو، جیاواز بخوێنێت و گوتارێکی جیاوازتری لەو گوتارە چەتەگەرییە ئابوورییە و لەو فەرهود و تاڵانییەی کوردایەتیی هەبێت؟ بۆچی هەمزە عەبدوڵا، برایم ئەحمەد، جەلال تاڵەبانیی، کۆمەڵەی ڕەنجدەران(بە شەهید ئارامیشەوە)، نەوشیروان موصطەفا، پاسەک، حسک، زەحمەتکێشان، حشک و دواتر گۆڕان، ئیسلامییەکان و چەپەکان و لەم دواییەشدا، نەوەی نوێ، هەموویان بەسەر یەکەوە، بەدەر لە هەندێ تێکستی ئەدەبیی و ئەدەبیاتی پۆپیولیزمی جیاواز، لە باری فیکریی و سیاسییەوە، تێڕوانینیان بە عێراق و بە عەرەبی عێراق یەکبووە و هەموویان لە ناو پرۆسەی ئایدیۆلۆژییانەی کوردایەتییدا، بە ناوی سەربەخۆیی و جیابوونەوە لە عێراق و دەوڵەتی کوردیی و سەربەخۆیی ئابوورییەوە، سەریان لە داڵانەکانی کوردایەتییەکەی ماڵەی بارزانییەوە، دەرهێناوە؟ تا وەڵامی مێژوویی ئەو هەموو فەشەلە سیاسیی و فیکرییەی ئۆپۆزیسیۆن لە بەرامبەر دەوڵەتی عێراق و لە بەرامبەر ماڵەی بارزانییدا، لە شەستەکانەوە تا ئێستا نەدرێتەوە، هەر حیزبێکی سیاسیی تر لەسەر کەینونەی کوردایەتیی و ئەدەبیاتە بە تێکستەکەی دروست ببێت، بە باوەشکەک، ئەچێتەوە ئامێزانی ئەو صەنعەتە سیاسیی و ئابوورییەی کە کوردایەتیی پێئەگوترێ و بەردەوام هەموو نەیارێکی خۆی، تەخوین ئەکات؟

هەموو ئەو حیزب و ڕێکخراوە سیاسییانەی لە چلەکانەوە تا ئێستا دروستبوونە، بە تایبەتیی لە ڕەهەندێ نەتەوەییەکەدا، هەمووی سوڕاوەنەوە بووە لە ناو ئاشی کوردایەتییدا و جیاوزیی فیکریی و سیاسیی نەک قووڵ تەنانەت جیاوازیی سەطحییشیان نەبووە، ماڵیان جیاکردووەتەوە، چونکە بەشی خۆیان، لەسەر خوانێ گەورەکە، بەدە نەبووە. تەنانەت بەشێکی زۆر لە شیوعیی (بە چەپەکانی تریشەوە) و ئیسلامییەکان، وەڵای ئەوەی دوو ئایدیۆلۆژیای جیاوازن لە ناسیۆنالیزم، بەڵام لە حەفتاکانەوە تا ئێستا بەشێکی زۆری ئەوانیش هاتوونەتەوە ناو کەینونەی ئەم ناسیۆنالیزمە نەژادییەی کە تیجاڕەت بە کێشەی سیاسیی کوردەوە ئەکات و دەیان ملیارد دۆلاریان بۆ ئەمیر

و ئەمیرە زۆرەکانی کوردایەتیی، کەڵکەکە کردووە. بە کورتییەکەی ئەو ریتۆریکی جیابوونەوانە، پرەسنیپی سیاسیی و فیکرییان لە پشتەوە نەبووە، ئەوەندەی داوای دەسەڵات و پارە و ئیمتیازاتیان لە غەزو بەزی کوردایەتیی، هەبووە.

گەورەترین مەترسیی سیاسیی ئەم دۆخەیش ئەوەیە، تەواوی ئەو حیزبانەی لە کوردایەتییەکەی ماڵی بارزانیی جودا بوونەتەوە لە کوردستانی عێراقدا، پاش ئەوەی داواکارییە شەخصیی و ماددیی و مەعنەوییەکانی قیادەکانیان، کەم تا زۆر جێکەوت کراون، وەکو یاریی ئاشی منداڵانە، یارییەکەی خۆیان رووخاندووە و گەڕاونەتەوە لای ئاشە گەورەکەی کوردایەتیی ئۆریجناڵی شێخنشینیی کە دەیان ساڵە تەجروبەیان هەیە لە مامەڵەکردنی پرۆکسییبوون بۆ وڵاتانی ئیقلیمیی، بە دزیین و راوڕووت بە ناوی کێشەی سیاسیی-نەتەوەیی کوردەوە. بە کورتییەکەی سەنگەرێکی نوێی سیاسیی تریان هەڵنەبژاردووە، چونکە فیکری سیاسیی و روئییەی سیاسیی نوێیان پێ نەبووە و نییە کە جیاواز بێت لەم کوردایەتییە پرۆکسییە ئیقلیمیی و تیجاڕیی و شێخنشینییە بنەماڵەییە.
لە بەشی ئاییندەدا، دێینە سەر تەحەدیاتەکانی ئەو کەس و لایەنانەی ئەیانەوێ حیزب و بەرەی سیاسیی نوێ بکەنەوە و سەنگەرێکی تر بکەنەوە، ئایا بە ماتەریاڵ و ئەدەبییاتی کوردایەتییەوە ئەیکەن و سووڕانەوە ئەبێت، یان بە گوتار و بە فیکری سیاسیی و روئییەیەکی نوێوە، تەجاوزی هەموو ڤێرژنەکانی کوردایەتیی، بە ئەبەد ئەکەن و ئاڵوگۆڕێکی ریشەیی لە سیاسەتی کوردییدا، سەرپێ ئەکەوێت؟

هادیی حەمە رەشید
کامیار سابیر